

De kracht van muziek tijdens gevangenschap

artikel

Sterker dan het kwaad

deklank

Wie tijdens de Tweede Wereldoorlog moest overleven in een concentratiekamp, had soms veel steun aan muziek. Dat gaf veel kracht. Aan de vooravond van 70 jaar nationale bevrijding, van 24 t/m 26 april, staan Nationaal Monument kamp Vught, Theater aan de Parade en philharmonie Zuidnederland hierbij stil. Van de *Entartete Musik* van Gustav Mahler tot muziek die in de nazikampen is gecomponeerd en uitgevoerd.

tekst
Fanny van Rooij

'Muziek heeft op velerlei wijze een rol gespeeld in het bestaan van hen die een deel van hun leven in Duitse concentratiekampen hebben doorgebracht', schrijft Marius Flothuis in het voorwoord van *Hoer de vrouwen zingen*. Er leeft dan ook een kracht in die musici en zangers 'die

sterker is dan het kwaad dat hen bedreigt'. Het is die kracht die mensen uit muziek halen waar Nationaal Monument kamp Vught, Theater aan de Parade en de philharmonie zuidnederland in het weekend van 24 t/m 26 april, aan de vooravond van 70 jaar nationale bevrijding, bij stilstaan: van de tot *entartete* bestempelde muziek van Gustav Mahler tot muziek die in de nazikampen is gecomponeerd en uitgevoerd.

Entartete Musik

In 1937 werd in München een tentoonstelling georganiseerd over *Entartete Kunst*. Hiermee wilden de nazis aan iedereen duidelijk maken welke kunst zo ver van de Europese roots – oftewel de Arische kunst – was afgegleeden dat deze kunst als ontarend of gedegenereerd ('*entartet*') werd bestempeld en daarmee verboden moest worden. In een klap was het afgelopen met kunststromingen als het impressionisme, fauvisme, dadaïsme, surrealisme, expres-

sionisme en kubisme. Een jaar later hielden de nazis naar dit voorbeeld in Düsseldorf een tentoonstelling over *Entartete Musik*. Deze tentoonstelling viel samen met de eerste Rijksmuziekdagen om zo de Duitsers duidelijk te maken welke muziek niet tot het ideaal van het Derde Rijk behoorde. De bezoekers in Düsseldorf kregen een lesje in on-Duitse – en dus verboden – Amerikaanse 'neger-jazz', de atypische moderne, atonale muziek en uiteraard de Joodse muziek. Het publiek hoorde tijdens deze tentoonstelling dus muziek van Arnold Schönberg (Joods en modern), maar ook die van Mendelssohn (Joods én pleitbezorger van Bach, de componist die Hitler haatte) en Gustav Mahler (Joods). Tijdens deze tentoonstelling stelt Goebbels dat 'Het Duitse muziekleven deñitief [is] gezuiverd van de laatste sporen [van] Joodse aanmatiging en overheersing' waardoor 'Onze klassieke meesters weer in de openbaarten behalve Pieter Dolk ook Hans Dommisse (viool), Marius Flothuis (piano) en Everard van Royen (fluit) mee. Flothuis en Van Royen brachten die avond de fluitsonate in première die Flothuis in het kamp had gecomponeerd.

april mei juni

artikel

Bildarchiv Preußischer Kulturbesitz

De belichaming van Entartete Musik volgens de nazis.

Parodieën en persiflages

te houden speelden we ongeveer eens in de week samen: fluitist Everard van Royen, ikzelf viool, trompettist Pieter Dolk en Marius Flothuis aan de piano. We speelden trio's van Haydn en Mozart en dergelijke en Flothuis speelde steeds weer een menuet van Mozart. Soms was er publiek bij, er was veel belangstelling voor: 'Alle kampbewoners putten kracht uit muziek, zo ook Tineke Wibaut-Guilionard: 'Dan klinkt vanuit het vrouwenkamp het *Ave Maria*, gezongen door de heldere meissysteem van Louise de Montel, de Nachtegaal van Vught. Het is één van die momenten waarop wij, gevangenen van Kamp Vught, de werkelijkheid vergeeten. Een moment van intens beleven, van hoop en vertrouwen.'

Naast deze serieuze muziek ontstonden er in het kamp ook talloze cabarettedjes, parodieën en persiflages op bestaande wijzes. Gisela Wieberdink-Söhnlén schreef en zong samen met Hetty Voté – ze stonden bekend als het duo Pooh & Figlet – om de moed erin te houden. Ze zongen op de melodie van *Het Tolhuis*:

Bij distributiebonnen nood

Dan zeg je met een zucht

Och vond ik toch maar eindelijk rust

In 't mooie plaatsje Vught

Je stort je dan vol ijver in het illegale werk

Maar daaraan stelt de Siccherheit

Toch spoedig paal en perk

Ja, naar Vught toe, Vught toe, Vught

Kiele kiele Vught toe, kiele kiele hopsasa □

Symfonie nr 1 in D 'Titan' van Gustav Mahler > 24 t/m 26 april 2015 > zie pagina 44

Op 24 april om 16.00 uur voeren musici van het orkest in NM kamp Vught delen uit van *Messiaens Quatuor pour la fin du temps* (besloten concert). Na het concert met de *Eerste Symfonie* van Mahler op 26 april in Theater aan de Parade in 's-Hertogenbosch vindt er met o.a. Jeroen van den Eijnde, directeur van NM Kamp Vught, een rond-de-tafelgesprek plaats over 'De kracht van muziek tijdens gevangenschap'. Dit gesprek is tevens de opening van de gelijknamige expositie in Theater aan de Parade. Het gesprek en de expositie zijn gratis toegankelijk voor alle concertbezoekers. Daarna is de tentoonstelling tijdens de openingsdagen van Theater aan de Parade t/m 10 mei gratis te bezoeken.

[verschijnen]. In 1938 was het Duitse muziekleven voor het overgrote deel gezuiverd van de 'niet-A-rijsche' elementen en waren veel Joodse intellectuelen en kunstenaars de Weimar Republiek ontvlucht. Zij die niet naar de Verenigde Staten of Groot-Brittanië waren gevlicht, zaten tijdens het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog als ratten in de val en moesten onderduiken of kwamen terecht in een van de vele concentratiekampen, zoals Kamp Vught.

De werkelijkheid vergeeten

Kamp Vught werd opgericht omdat de SS de toenemende stroom gevangenen in Kamp Amersfoort en Kamp Westerbork niet meer kon verwerken. Ondanks de onmenselijke omstandigheden ontwikkelde zich in Kamp Vught, net als in Kamp Westerbork, een muziekleven. Het kamp telde twee orkesten, een algemeen orkest bestond uit ongeveer dertig man en hield een kleine vier maanden stand. In het Joodse orkest zaten onder meer pianist Martin Roman en musicus Mark Weber. Voor beroepsmusicist als Pieter